

Balás Gábor – Csité András – Szabó-Morvai Ágnes – Szepesi Balázs

BIZALOM ÉS VÁLLALKOZÁS MAGYARORSZÁGON KIINDULÓPONTOK

HÉTFA Kutatóintézet
Bizalom és Vállalkozás Program
Műhelytanulmányok II.

Balás Gábor

Csite András

Szabó-Morvai Ágnes

Szepesi Balázs

BIZALOM ÉS VÁLLALKOZÁS MAGYARORSZÁGON – KIINDULÓPONTOK

HÉTFA Kutatóintézet

Bizalom és Vállalkozás Program

Műhelytanulmányok II.

Budapest

2010. szeptember 1.

A kézirat lezárásának időpontja: 2010. március

ISBN 978-963-08-0280-2

Felelős kiadó: Csite András igazgató

HÉTFA Kutatóintézet

H-1051, Budapest Október 6. utca 19. IV/2.

Telefonszám: +36 30/730 6668; Fax: +36 1 /700-2257

info@hetfa.hu

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	2
ALAPOK – HISZÜNK A TISZTESSÉGES VÁLLALKOZÁSBAN.....	3
A VÁLLALKOZÓ ÉRTÉKET TEREMT	5
Vállalkozó – fantázia, bátorság, kitartás, hitelesség	5
A vállalkozás teremtette érték alapja a tisztesség és a közösség tisztelete	6
A vállalkozó célja az értékteremtés.....	6
A GAZDASÁG ÉS GAZDASÁGPOLITIKA MŰKÖDÉSNEK	
A MAGYAR ÉRTÉKRENDRE KELL ÉPÜLNIE.....	7
Jólét, nyugalom, család	7
A boldogulás feltételezett alapjai a kapcsolatok és családi háttér	7
Mint akibe halkan beleléptek	9
Nem bízunk egymásban	9
Nem bízunk a vállalkozásban.....	10
A BIZALOM INFRASTRUKTÚRÁJA.....	13
A sikeres vállalkozás a bizalom infrastruktúráján alapszik.....	13
Az üzleti együttműködés legfőbb garanciája a személyes tapasztalatra épülő bizalom	14
A haszon elosztásában az erő orientál.....	15
A vállalkozók nem hisznek a szerződések állami garanciáiban.....	15
Cégvezetőink nemzetközi megítélése rossz és romlik.....	15
Erős intézmények híján a személyes tapasztalatra épül a bizalom infrastruktúrája	16
AZ ÁLLAM KOCKÁZATFORRÁS	18
Az állammal együttműködni kockázatos	18
A szabályozási költségek egyre többet visznek el a vállalkozás nyereségéből.....	19
Az adó adminisztrációs költségei magasak, különösen a kis cégek esetében.....	20
Az írott adószabályok életszerűtlensége az adózókkal folytatott háború következménye	21
Ez az adórendszer nem a miénk.....	23
TÚLÉLJÜK A VÁLSÁGOT	24
A visszaesés 1993 óta nem látott mértékű.....	24
A válságban való helytálláshoz szövetségesek kellenek.....	24
A hitelkínálat szűkül, a kereslet csökken	24
Az alkalmazkodás, a megújulás sokfélesége.....	25
JAVASLATUNK: SZÖVETSÉG A VÁLLALKOZÓKKAL.....	26
A tisztességes vállalkozás megerősítése a cél.....	26
Ne a túlélés eméssze fel az energiát.....	26
A vállalkozáspolitikai alapja a vállalkozók és az állam szövetsége.....	26

BEVEZETÉS

„Mire gondolunk akkor, amikor azt állítjuk, hogy piacgazdaság csak a jó értelemben vett polgári rendben virágozhat? Arra, hogy e gazdasági rend természetes helye ott van, ahol megvan az egyéni törekvés, a felelősségvállalás, az élettervezés, a tulajdonban gyökerező függetlenség, a mérlegelés, a számítás, a takarékoskodás, a jövőről való gondoskodás. Szükséges hozzá az is, hogy az egyén megfelelően kapcsolódjék családhoz, a nemzedékekhez, a természethez. Az egyénnek meg kell tudnia terveznie az életét...”
Wilhelm Röpke

„A kormányzatoknak újra kedvet kell csinálniuk a jövőhöz, s kimondatlanul, a mindennapos gyakorlatban kell a polgárok fejébe elültetniük, hogy a gazdagság, a hírnév, hatalom a munka jutalma; hogy nagy sikerek csak tartós törekvéseket koronáznak, s hogy időálló csak olyasmi lehet, amit fáradtsággal szereztünk.”
Alexis de Tocqueville

A „Bizalom és Vállalkozás” a HÉTFA Kutatóintézet hosszú távú programja, melynek első termése, nyitánya az olvasó által most kézben tartott „Kiindulópontok”. Célunk, hogy a magyar közállapotok feltárásával és közösségeink, vállalkozóink alkotó erőinek kibontakozását erősítő javaslatokkal segítsük hazánkat. Fontosnak tartjuk, hogy a tudományos eljárások eredményeinek felhasználása mellett szoros munkakapcsolatot alakítsunk ki minél több vállalkozóval. Velük együtt kívánjuk feltárni a vállalkozó Magyarország működését, rámutatni sikereire és sikerességének korlátaira. Az elmélet, a tudományos módszer csupán eszköz: a cél, hogy segítsük a hétköznapiak során kockázatot vállaló, együttműködésre törekvő, a vállalkozást az értékteremtéssel azonosító embereket.

A most közreadott dokumentumban a HÉTFA Kutatóintézet szerzőgárdájának 2008-as és 2009-es kutatási eredményeit foglaltuk össze. Célunk az volt, hogy számot adjunk korábbi eredményeinkről, megfigyeléseinkről, a feltárt összefüggésekről, arról, hogy miként tekintünk az értékteremtő emberre, a vállalkozóra, s a tágabb környezetre.

ALAPOK – HISZÜNK A TISZTESSÉGES VÁLLALKOZÁSBAN

Vállalkozó értéket teremt és kockázatot vállal

Az a közösség tudja legyűzni gyengeségét, amelyben a gondok nem csak vitákat és csüggedtséget szülnek, hanem új lehetőséget teremtenek a tettere kész emberek számára. A vállalkozók a társadalom és a gazdaság dinamizmusát életben tartó emberek. Képesek és hajlandók új dolgokba belevágni, megkérdőjelezni a dolgok mindennapos menetét. Képesek és hajlandók erejüket új dolgok létrehozására, megszervezésére fordítani. A vállalkozások akkor szolgálják a közjót, ha kölcsönösen előnyös együttműködések mentén működnek. A mások becsapására, javaik megszerzésére, erőfölényre épülő megrövidítésére törekvő vállalkozás ártalmas.

Hiszünk a tisztességes vállalkozásban – de nem tudunk így működni

Társadalmunk a családi biztonság, a béke, a boldogság és az anyagi jólét megteremtésében látja fő céljait. Értékrendünk támogatja a tisztességes vállalkozások kibontakozását, tiszteljük a kemény munkát, a szorgalmat, s az embereket teljesítményük alapján értékeljük. Nagyra tartjuk a szabálykövetést, a tisztességes magatartást, ám úgy véljük, az ország, és különösen a mintaadó elit, nem így működik, s komoly úr táton az érvényesülés, a siker kíváncsúnak tartott – és a tisztességes vállalkozás értékvilágához illeszkedő – útjai és a feltételezett valóság között. Valljuk, az ország gazdaságának és a kormány gazdaságpolitikájának a számunkra fontos értékeknek megfelelően kell működniük.

A bizalom infrastruktúrája – arcok kapitalizmus a miénk

Az értékteremtés nem magányos folyamat. A gazdaság működésének kulcsa az együttműködő felek közötti bizalom, azok az írott és íratlan közösségi szabályok, amelyek megteremtik ennek a bizalomnak az alapjait – a bizalom infrastruktúráját. A magyar gazdaság bizalmi infrastruktúrájának alappillére a személyes üzleti kapcsolatok rendszere. A korábbi jó tapasztalat, illetve az ismerősök ajánlása a legerősebb garancia arra, hogy egy partner betartja a megállapodásban foglaltakat. Kapitalizmusunk arcok kapitalizmus. Arcos, mert az üzlet garanciája az, hogy az érintettek ismerik egymást vagy valaki bemutatta őket egymásnak. Kapitalizmus, mert az üzlet az elsőrendű.

Nem merünk nagyok lenni – a vállalkozók kockázatbíró képességét az állam lefoglalja

Az állam működése, a magas adó- és adminisztratív terhek, valamint a gazdasági szabályozás kiszámíthatatlansága meghatározó jelentőségű akadálya a termelés bővítésének, a vállalkozások gyarapodásának. Vállalkozásaink működési stratégiájába beépítjük az állam kiszámíthatatlan működéséből eredő kockázatokat, ám ennek komoly ára van: nyugtalanságban töltött éjszakák, pluszkiadások és lemondás a növekedésről. Vállalkozóink tehetségüket, szorgalmukat gyakran nem az értékteremtésre fordítják, hanem arra, hogy miként tudnak minél inkább rejtve maradni. Nem merünk nagyok lenni, mert félünk a nagyobb méretből adódó láthatóbbá válástól, az újabb bonyolult szabályoktól és előírásoktól.

Háborúban magunkkal – az állam informális alkuerejének növeléséhez alkot betarthatatlan formális szabályokat

A vállalkozók nagyjából annyira érzik sajátjukénak az állam teremtette szabályozói környezetet, mint amennyire egy megszállt ország állampolgárai azonosulnak a megszálló hatalom képviselőivel. Az állam sem tekinti mérvadónak az adórendszer terén saját maga által megalkotott szabályokat. Az adóhatóság gyakran formális és informális csatornákon határozza meg az elvárt adó szintjét, az adószabályok igazi szerepe a nem hivatalos elvárások kikényszerítése. Meggyőződésünk, hogy az adózók és adószedők közötti háború békés lezárása jelenthet csak kiutat a magyar állam egyik legnagyobb kudarcát jelentő jelenlegi adórendszerből.

Szövetség a vállalkozókkal – mindenki tegye a dolgát

A jó vállalkozáspolitikát a vállalkozók és az állam szövetségére épít. Ennek az a lényege, hogy mindenki azzal foglalkozik, amihez ért. A vállalkozók fantáziájukat, bátorságukat, kitartásukat, hitelességüket tisztességesen használva, a kínálkozó lehetőségeket megragadva törekszenek arra, hogy jobbat, jobban és könnyebben csináljanak. Az állam a közjót szolgáló szabályok betartatására és kialakítására koncentrál, a nemzeti célokat megvalósító összefogás szervezésével foglalkozik. A kormánynak, illetve az államapparátus egészének arra kell törekednie, hogy a tisztességes vállalkozás vonzó és megbecsült tevékenység legyen, a mások kárára hasznot kereső tevékenység pedig minél inkább ellehetetlenüljön.

A VÁLLALKOZÓ ÉRTÉKET TEREMT

„Dr. Szolga: Maga kereskedő? (Aztán csövet vesz elő. Nagy fecskendő-t talál az éjjeliszekrény fiókjában.)
Monori: Aranyam van, ez a lényeg. Megkapja, ha visszahívja a Gyereket. Ami aranyam van, megkapja. Sok van, ez a lényeg.

Dr. Szolga: Az a lényeg, hogy lehet-e csinálni valamit.

Monori: Hogyha van arany, mindig lehet.

Dr. Szolga: Szóval maga kereskedő. Csakhogy én orvos vagyok. És tudom, hogy mire nincsen orvosság. Amire nincs, arra nincs. És ez a halál. A halál.

Monori: Meglátjuk.”

(Bereményi Géza: Eldorádó)

Vállalkozó – fantázia, bátorság, kitartás, hitelesség

Az a közösség erős, amely képes gyorsan kihasználni a kínálkozó lehetőségeket, képes gyorsan reagálni a nehézségekre. Egy szervezett gazdasággal rendelkező, jól működő társadalom akkor tudja megtartani erejét, ha képes folyamatosan javítani termékeinek minőségén, szervezettségének hatékonyságán, intézményeinek működőképességén. Az a közösség tudja legyűrni gyengeségét, ahol a problémák nemcsak vitákat és csüggedtséget szülnek, hanem lehetőséget teremtenek a tetterre kész emberek számára. Ők, a vállalkozók a társadalom és a gazdaság dinamizmusát életben tartó emberek. Képesek és hajlandók új dolgokba belevágni, megkérdőjelezni a dolgok mindennapos menetét. Képesek és hajlandók erejüket új dolgok létrehozására, megszervezésére fordítani. Nélkülük csak a problémák maradnak meg, a lehetőségek elszállnak.

Vállalkozók nélkül nincs előre lépés. Egy dolgot azonban el kell várnunk tőlük annak érdekében, hogy tevékenységük valóban a köz javát szolgálja: ez nem más, mint a tisztesség. A közösség akkor kap vállalkozóitól erőt és ad nekik bizalmat, ha rátermettségüket értékteremtésre, és nem a mások kárára való gazdagodásra használják. A vállalkozók sokfélék. Vannak emberek, akiket a család megélhetésének biztosítása, a jómód megteremtésének vágya hajt. Van, akit az motivál, hogy szakmai rátermettségét bizonyítsa. Van, akit ötletei, újításai megvalósításának vágya visz előre. Van, aki barátai, közössége elismerésére vágyik. Vannak, akik azon fáradoznak, hogy bizonyos – számukra fontos – értékek mentén jobba tegyék közösségük életét.

Sok vállalkozó maga dolgozik műhelyében, üzletében, irodájában néhány segítővel, családtagjaival vagy egyedül. Vevőik, ügyfeleik elvárásait próbálják minél jobban teljesíteni, hogy helyt álljanak a nagyokkal szemben. Mások pár vagy pár tucat emberrel dolgoznak; termékük, szolgáltatásuk újdonságában, egyediségében, minőségében, megbízhatóságában, alkalmazkodóképességében veszi fel a versenyt a tömegtermékekkel. A közepes méretű vállalkozások vezetői már szélesebb körű, bonyolultabb igényeket is kiszolgálni képes rendszereket építenek, komoly súlyuk lehet egy-egy piaci területen. A nagyvállalkozók a különböző termékek és termelési eljárások olyan kombinációit képesek összeállítani, amelyben az elemek egymást erősítő hatása is értéket teremt.

Közös bennük, hogy, szükségük van

- fantáziára és érzékenységre, hogy felismerjék a kínálkozó lehetőségeket;
- bátorságra, hogy vállalják a vállalkozás kockázatát;
- kitartásra, hogy sorra legyőzzék a sikerig vezető út akadályait;
- hitelességre, hogy meggyőzzenek minden érintettet, amit és ahogy terveznek, megvalósítható és eredményes lesz.

Közös vonásuk az is, hogy a családi vállalkozásból is lehet nagy cég, a nagyobb vállalkozásokat is felmorzsolhatja a piaci verseny. Minden nap kockáztatnak, minden nap kitalálnak valami újat, hiszen a bevált sikerreceptek szavatossági ideje rövid, a kínálgató lehetőségek gyorsan változnak.

A vállalkozó célja az értékteremtés

A vállalkozó feladata a lehetőség felkutatása és megragadása. A vállalkozók tárják fel az értékteremtés még kiaknázatlan formáit, ők a fejlődés fő mozgatói. Ugyancsak ők irányítják a gazdaság nagy részének működését: szervezik az emberek munkáját, a termelést, a kereskedelmet, a szolgáltatásokat. Hatásuk túlmutat mindennapi tevékenységük közvetlen eredményein. A vállalkozók a gazdaság és társadalom legérzékenyebb és legközvetlenebb megfigyelői közé tartoznak, tudásuk nélkülözhetetlen a közügyeket érintő döntéseknél. A vállalkozók a közélet meghatározó szereplői, a civil szféra fő finanszírozói és szervezői. A sikeres vállalkozók viselkedése, véleménye meghatározó példa az ambiciózus fiatalok számára. A vállalkozók szerepe túlmutat cégükön, a helyi és a nemzeti közösség vezetői közé tartoznak.

Vannak vállalkozók, akik sikerüket nem is pénzben mérik. Sokan közülük állami intézményeket vezetnek, nonprofit szervezetet irányítanak, egyházi küldetésüket végzik. Egy árvaház-hálózat alapítója, egy kiállítás szervezője, egy új oktatási program megteremtője is ki nem használt értékteremtési lehetőséget ragad meg. Az ilyen emberek tevékenysége, problémái és motivációi nem sokban különböznek egy étterem vezetőjétől, egy értékesítési szövetkezet szervezőjétől vagy egy új fémmegmunkálási eljárás bevezetőjétől. Az mozgatja őket, hogy valami jobbat csináljanak, lehetőleg jobban és könnyebben. Az egyik inkább erkölcsi, a másik inkább anyagi értelemben gazdagszik, azonban mindkettőjük számára az egyik legfontosabb eredmény a siker íze, mind a két esetben jól járnak azok, akik a vállalkozás által előállított értékből részesednek.

A vállalkozás teremtette érték alapja a tisztesség és a közösség tisztelete

A vállalkozások akkor szolgálják a közjót, ha kölcsönösen előnyös együttműködések mentén működnek. A mások becsapására, javaik megszerzésére, erőfölényre épülő vállalkozás ártalmas. Az erőre, csalásra épülő haszonszerzés kára jóval nagyobb, mint a csalással, erővel megszerzett érték. Ugyanis ha az ártalmasan gazdagodók sikerei válnak mások szemében követendő mintává, a tisztességes munka és vállalkozás egyre kevésbé éri meg, egyre nő a bizalmatlanság. Az emberek egyre inkább azt figyelik, mitől kell félniük, és egyre kevésbé azt, mibe érdemes belevágniuk.

Az együttműködések kölcsönösen előnyös volta két tényezőn nyugszik: az üzleti tisztességen és a közösség tiszteletén. Az üzletet, szövetséget kötő vállalkozások tisztességesek egymással: nem csapják be a másikat, nem törekszenek a megállapodás megszegésére. A másik hasonlóan fontos tényező, hogy a vállalkozások együttműködő tevékenysége nem ártalmas olyanokra nézve, akik nem részesei az együttműködésnek. A tisztességes vállalkozás tevékenysége során tiszteletben tartja mások háborítatlanságát: nem okoz kárt, nem sérti meg a közösség normáit.

A GAZDASÁG ÉS GAZDASÁGPOLITIKA MŰKÖDÉSNEK A MAGYAR ÉRTÉKRENDRE KELL ÉPÜLNIE

Jólét, nyugalom, család

Magyarország jövőjét nagyrészt a társadalom által vallott legfontosabb értékek jelölik ki, így a családi biztonság, a béke, a boldogság és az anyagi jólét megteremtésének vágya. Az 1989/1990-es átalakulást követően végzett értékvizsgálatok azt mutatták, hogy a rendszerváltoztatás nem hozott jelentős változást értékrendünkben; benne az individualizmus és egoizmus dominanciája, a hit hiánya, az anyagi jólét és a biztonság meghatározó szerepe továbbra is fennmaradt.

Magyarországon a család az egyik legfontosabb és legjobban működő intézmény. A családi szolidaritás és munkamegosztás komoly szereppel bír a vállalkozások indításában, működtetésében, és a nehéz időszakok túlélésében is. A családjától segítséget kapók aránya Magyarországon Európát tekintve az „élmezőnyben” található.

Az elmúlt húsz évben az anyagi jólét fontossága nőtt, ugyanakkor a munka örömeinek szerepe folyamatosan csökken. A gyermeknevelésben fontosnak tartott értékek alapján Magyarország – európai összehasonlításban – a materiális értékeket előtérbe helyező országok közé tartozik, ahol a gyermekeket kemény munkára, felelősségtudatra, takarékosagra és szorgalomra kívánják tanítani szüleik. A gyermeknevelés „értéktérképén” hazánk legközelebbi szomszédai Bulgária, Románia, Görögország és Portugália; vagyis azok az országok, melyek legtávolabb állnak a toleranciaközpontú svéd mintától.

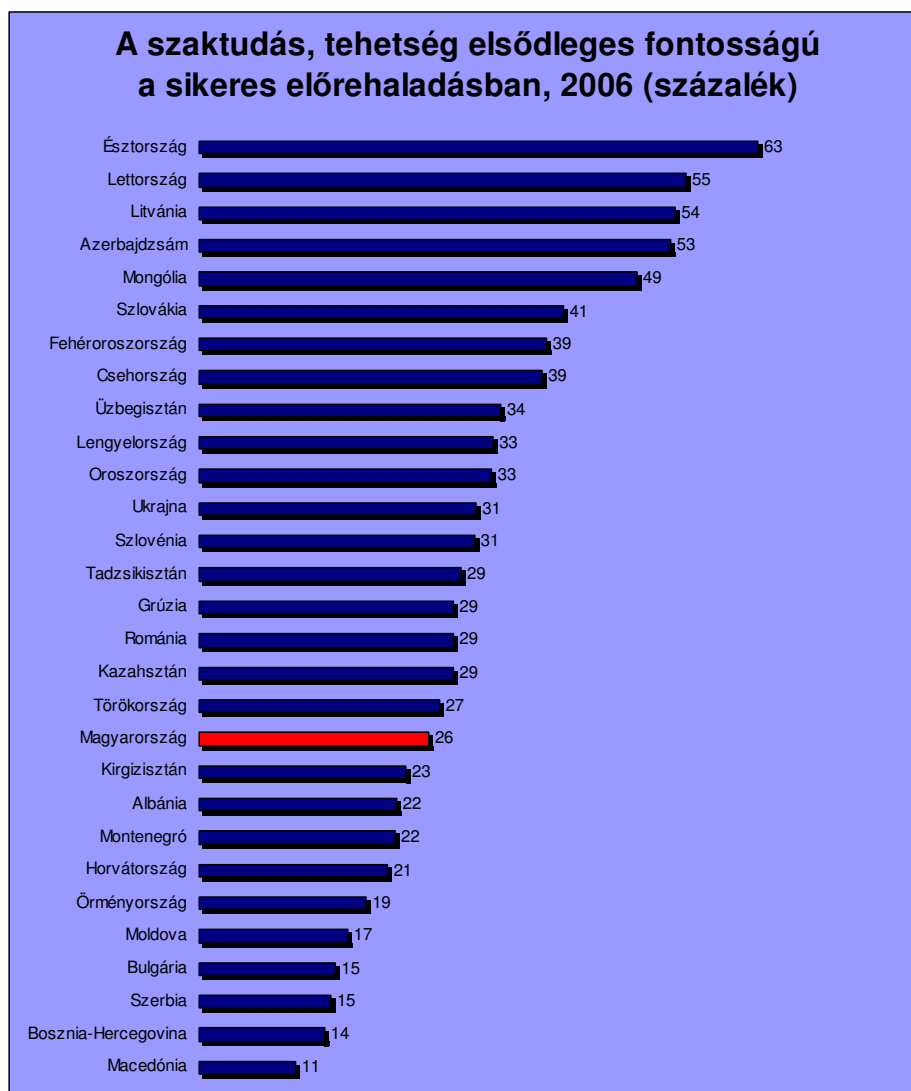
A tisztességes vállalkozások sikeréhez és megerősödéséhez kapcsolódó értékeket (szavahihetőség, felelősségteljeség, bátorság, önállóság, értelmesség) a magyarországi válaszadók a legfontosabbak közé sorolják. Úgy látják azonban, hogy mindez kevés az anyagi jóléthez, a biztonsághoz és a boldogsághoz, vagyis a legfontosabb célok eléréséhez. Ez a feszültség lehet az egyik oka annak, hogy Magyarország a közvélemény-kutatási eredmények szerint Európa egyik legboldogtalanabb országa: Magyarország 2007-ben 24 ország közül – Bulgária és Oroszország után – a harmadik „legboldogtalanabb” országnak számított.

Az emberek nemcsak elégedetlenek, de egyre elégedetlenebbek. Míg az élettel általában elégedettek aránya 2002-ben még jó kétharmadnyi volt, addig 2008-ra ez ötven százalék alá süllyedt, s e tekintetben Magyarország alig előzi meg az európai „elégedettségi rangsort” záró Bulgáriát.

A boldogulás feltételezett alapjai a kapcsolatok és családi háttér

Az európai összehasonlításban rendkívül magas magyarországi frusztráció nem csak a személyes helyzet negatív megítélésében nyilvánul meg. Erre utal az is, hogy az előrejutást biztosító legitim társadalmi mechanizmusok (iskoláztatás) és erőfeszítések (kemény munka) vélt szerepe Magyarországon kisebb, mint más európai országokban. Komoly belső feszültségekre utal az az ellentmondás, hogy míg a gyermeknevelésben elsődleges szerepe van a szorgalomnak, a kemény munkára való felkészítésnek, addig azt is gondoljuk, hogy kemény munkával nem lehet előrejutni.

E megállapítás drámaiságát növeli, hogy az EBRD 2006-os vizsgálatának adatai szerint Bulgária és Oroszország mögött Magyarországon mondták a legtöbben (majd minden ötödik válaszadó), hogy a sikeres érvényesüléshez bűnözői vagy korrupciós kapcsolatokra van szükség. Eközben a szaktudás és a tehetség sokkal kisebb szerepet játszik – legalábbis a válaszadói vélemények szerint – Magyarországon a sikeres előrehaladásban, mint a régió nagyobb részében. Továbbgondolandó, hogy míg a balti államokban legalább minden második megkérdezett szerint e tényezők az emberi siker zálogai, addig Magyarországon csupán minden negyedik válaszadó vélte így, alig többen, mint akik a bűnözői és korrupciós kapcsolatok fontosságát hangsúlyozták.

A Gallup magyarországi felméréseinek eredménye szerint 1993 őszén a magyarok 74 százaléka gondolta úgy, hogy a boldogulás, érvényesülés „döntő mértékben”, illetve „nagy mértékben” függ az összeköttetésektől, protekciótól, ’urambátyám’ kapcsolatoktól. Ez az arány 1998 márciusában 77 százalék volt, s a 2006-os – igaz, részben eltérő módszertannal készült – felmérés szerint sem változott lényegesen.

Mindezek alapján kijelenthető: a személyes tehetségnek, ügyességnek és talpraesettségnek, a kemény munkának és erőfeszítésnek csak másodlagos jelentőséget

tulajdonítunk az egyéni sikerekben. Nemzetközi összehasonlításban azonban magas Magyarországon azoknak az aránya is, akik azt szeretnék, ha az embereket csak érdemeik alapján értékelnék, ismernék el. Ez az összefüggés, a vélt magyarországi valóság és az ideálisnak tartott állapot közt feszülő ellentét, meghatározó tényezője a rendszerváltoztatás során megszülető Magyarország társadalmi állapotaival való elégedetlenségnek.

Mint akibe halkan beleléptek

A magyarországi társadalom értékrendje sok tekintetben támogatja a tisztességes vállalkozások kibontakozását. Az „átlag” magyarországi polgár tiszteli a kemény munkát, szorgalmas, az embereket teljesítményük alapján kívánja értékelni. Nagyra értékeli a szabálykövetést, a tisztességes magatartást. Ugyanakkor az emberek úgy vélik, az ország, és különösen a mintaadó elit, nem így működik. Komoly úr tátong az érvényesülés, a siker kíváncsúnak tartott – és a tisztességes vállalkozás értékvilágához illeszkedő – útjai és a feltételezett valóság között. Honfitársaink többsége ezért is elégedetlen a rendszerváltoztatással létrejött kapitalista Magyarország állapotaival, különösen az elit teljesítményével. Komoly társadalmi feszültségforrás az is, hogy a magyarországi értékpreferenciákban kiemelt jelentőséggel bíró biztonságot és anyagi jólétet – a felmérési eredmények szerint – az ország működésének mai formája nem tudja biztosítani.

Más európai országok a társadalom tagjainak lényegesen nagyobb mértékű egyetértésével, megelégedésével működnek, holott a nálunk tapasztalható negatív tulajdonságok ott is jelen vannak. A mai magyarországi viszonyokkal való társadalmi elégedetlenség jelentős része abból fakad, hogy azt nagyrészt nem a társadalom által fontosnak tartott tisztességes érvényesülés értékei és normái jellemzik.

A bizalom és a vállalkozás megerősödéséhez kapcsolódó értékeket (szavahihetőség, felelősségteljesség, bátorság, önállóság, értelmesség) a magyarországi válaszadók a legfontosabbak közé sorolták. A vélemények szerint azonban mindez kevés a legfontosabbnak tartott célok eléréséhez: az anyagi jóléthez, a családi biztonsághoz és a boldogsághoz.

Vannak a hazai értékrendszernek olyan elemei is, amelyek nehezen egyeztethetőek össze a vállalkozó ideáltípusával. Tipikus honfitársunkat a kockázat- és konfliktuskerülés, a rövid távú gondolkodás és a biztonságvágy jellemzi. Ezzel is magyarázható, hogy a felnőtt lakosság körében alacsony a vállalkozók megbecsülése, s inkább vágyunk egy nagy szervezet által nyújtott stabilitásra, semmint saját vállalkozás alapítására. A nagyvállalati menedzserek magas presztízse azonban nincs összhangban a menedzserek felkészültségének és hozzáállásának megítélésével.

Nem bízunk egymásban

Nem az értékrenddel van talán a legnagyobb baj Magyarországon, hanem azzal, hogy azt gondoljuk, becsületesen nem lehet közelebb jutni az áhított jóléthez. A gondot tovább tetőzi, hogy nem bízunk sem egymásban, sem az államban, sem a vállalkozásban.

A bizalmatlanság önmagában is sorvasztja a lelket, emellett jelentősen hátráltatja a kölcsönösen előnyös együttműködések kialakulását. Ha nem bízunk számunkra ismeretlen emberekben, nem szívesen lépünk velük bármilyen kapcsolatba: nem

ismerjük meg egymást, nem tanulhatunk egymástól, nem adunk-veszünk egymástól, nem fogunk össze közös céljaink érdekében. Ha nem bízunk az államban, lemondunk a közintézmények használatáról, és e lemondás logikus következményeként nem fordítunk energiát működésük megóvására. Így az állammal szembeni bizalmatlanság önbeteljesítő jóslattá válhat. Ha nem bízunk a vállalkozásban, a vállalkozóban, nem fogjuk kihasználni a kínálgató lehetőségeket, és gyanúsán méregetve utasítjuk el azokat, akik megragadva az alkalmat, együttműködésünket kérik. Bizalom nélkül a biztonság és a jólét utáni vágy kielégíthetetlen marad.

Kopp Mária és Skrabski Árpád vizsgálatai szerint 1995-ben az emberek 63 százalékát jellemezte a társadalmi bizalmatlanság: 63 százalék értett egyet azzal az állítással, hogy „az emberek általában aljasak, önzőek, akik csak ki akarják használni a másikat”. Ez az arány ugyanazzal a kérdéssel vizsgálva 2002-re valamelyest csökkent, 58 százalék volt. 2006-ban viszont már a megkérdezettek 69 százalékát jellemezte ez az állítás.

Az általánosított bizalomra vonatkozó 2006-os Tárki-vizsgálat eredményei szerint az országokat négy csoportba sorolva Magyarország az alsó közép csoportba tartozik az általánosított bizalom tekintetében. Annak az esélye, hogy valaki bizalmatlan, jelentősen kisebb a következő csoportokban:

- a fővárosban és környékén élők;
- a magasabb jövedelműek;
- a társadalmi státust váltók, így több társadalmi réteget megismerők;
- azok, akik anyagi szempontból homogén vagy kiegyensúlyozottan vegyes összetételű szomszédságban laknak.

Az egész régió sajátossága, hogy az emberekben megbízók aránya 1990 után jelentősen csökkent. A posztkommunista Európa azonban nem az egyedüli olyan térsége a világnak, ahol az emberek kevésbé bíznak egymásban. Egy 2007-es vizsgálat eredményei szerint Dél-Európa országaiban hasonlóan kevesen bíznak meg az emberekben, Dél-Amerikában pedig még e két térségnél is alacsonyabb az emberekben általában bízók aránya. Több vizsgálat adatait felhasználva számos országra kiszámítottuk a bizalmi indexek értékét. Ez az elemzés is azt mutatja, hogy Portugáliában, Magyarországon és Csehországban az emberek általános bizalmi szintje lényegesen alacsonyabb volt svéd és holland társaikénál.

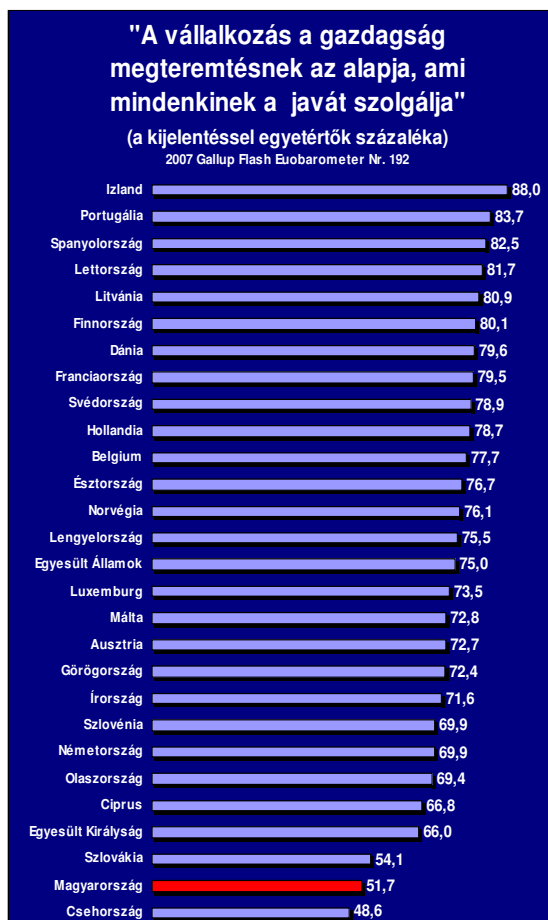
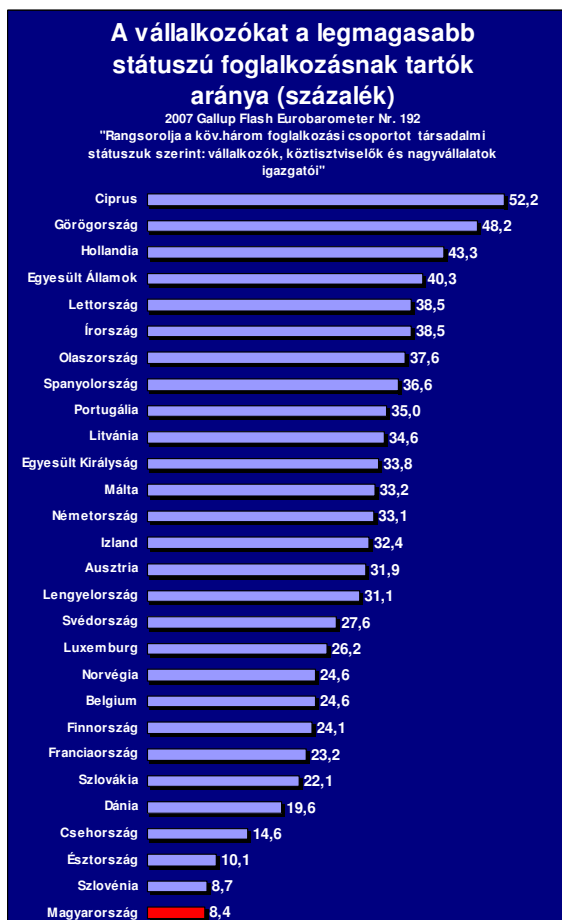
Más kelet-közép-európai országokhoz, és például Portugáliához hasonlóan elmondható Magyarországról, hogy a nemzeti politikai intézményekbe vetett bizalom szintje lényegesen elmarad a nemzetközi szervezetek iránti bizalom mértékétől, ami arra utal, hogy a nemzeti – elsősorban politikai – elit teljesítményével oly mértékben elégedetlenek a válaszadók, hogy még egy általuk kevésbé ismert, külső, nemzetek feletti szervezetben is jobban megbíznak, mint nemzeti intézményeikben.

Nem bízunk a vállalkozásban

Hazánk lakossága úgy gondolja, hogy nem érdemes vállalkozásba fogni, a vállalkozók társadalmi megbecsülése is alacsony. Így az üzleti sikert nemcsak a megfelelő intézményi háttér hiánya, a teljesítménytől független hatalmi pozíciók üzleti jelentősége, hanem a közösségi támogatás hiánya is nehezíti.

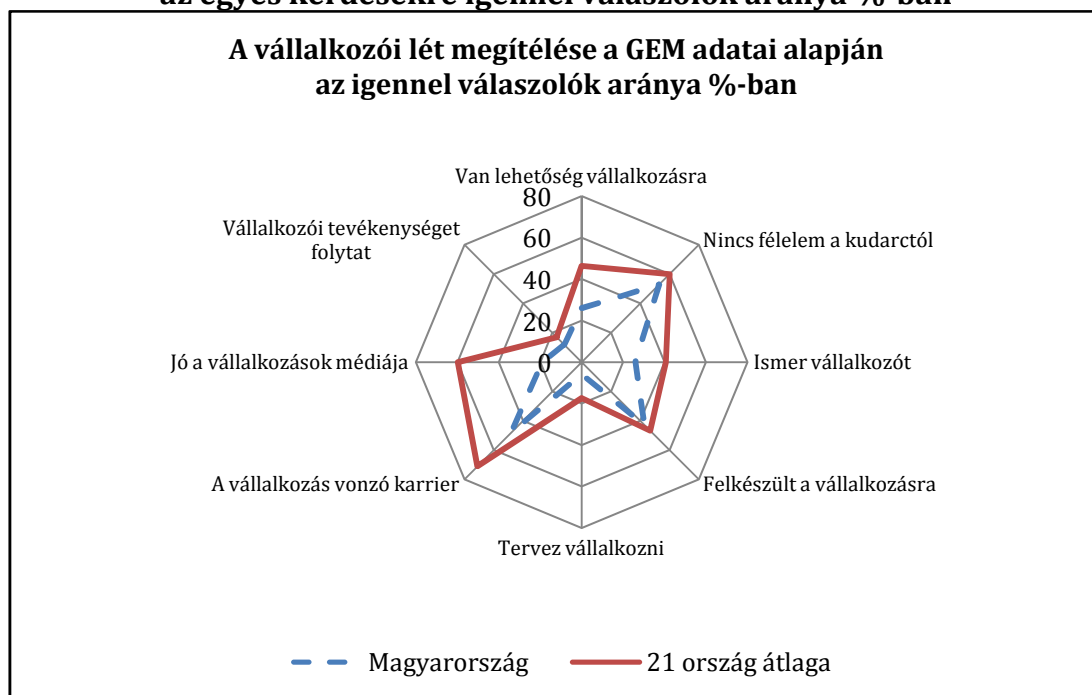
A vállalkozási lehetőségek a vállalkozói karrier megítélése szempontjából hazánk utolsó a Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2008-as adatai alapján összehasonlított 21 ország között. A vállalkozást nemcsak mint egzisztenciális perspektívát utasítja el a magyar társadalom, hanem társadalmi presztízsét is alacsonynak tartja. A Gallup 2007-es

adatai szerint a vállalkozásokat hazánkban tartják a legkevesebben magasabb társadalmi státusúnak, mint a köztisztviselőket és a nagyvállalati vezetőket. Ugyancsak alacsony azok aránya, akik úgy tekintenek a vállalkozásra, mint a gazdagság megteremtésének alapjára.

Az erős elutasítást részben megmagyarázza, hogy az emberek nem látnak pozitív mintákat: sokan nem ismernek vállalkozókat, a vállalkozói sikerek médiabeli megjelenése a vizsgált országokban tapasztalt érték átlagának kevesebb, mint a harmada. A magyarországi lakosság vélekedése leginkább az Olaszországban és Spanyolországban tapasztaltakhoz hasonlít, hazánkban azonban 20 százalékkal alacsonyabb azoknak az aránya, akik kecsegtetőnek találják a vállalkozói karriert, és azoké, akik vállalkozói sikert bemutató sajtóhírekkel találkoznak.

**A vállalkozói lét megítélése:
az egyes kérdésekre igennel válaszolók aránya %-ban**

Forrás: Global Entrepreneurship Monitor 2008.

A bizalmatlanság és az egyéni felelősségvállalás mértékének csökkentése iránti vágy hazánk egyik talán legjelentősebb problémája. Egyik napról a másikra nem lehet jelentősen változtatni ezeken a tapasztalati úton is kialakult vélekedéseken. A bizalom és az együttműködési szándék hiánya azonban nem ezeréves átok: a kiszámíthatóság és a stabilitás erősítésére, valamint a bizalom (lokális, közösségi és nemzeti szintű) infrastruktúrájának kiépítésére kell nagy hangsúlyt helyezni a hazai vállalkozásokat támogató intézmények alakításában.

A BIZALOM INFRASTRUKTÚRÁJA

„Monori: Idehívd a segédek mind. Aztán bemész hozzánk és minden pénzt elkérsz a feleségetől és idehozod nekem. Mindent, ami odabent van. Ékszer is. Brillt is. Idehozod. Vásárolni fogunk. Ha nincs semmi, vegyél. Na, mire vársz?

Berci elbiceg. Gyülekeznek a segédek a félig kinyitott standban. 6-7 sötét alak. Monori végignézi rajtuk. A zsebébe nyúl, egy köteg pénzt vesz elő, kiosztja nekik.

Monori: Elmentek, de nem haza. Kocsmába mentek, mindenhova mentek, isztok, mindenkivel szóba álltok. Megtudjátok nekem, ki törte föl a standot. Nem rúgtok be, hanem figyeltek. Aki megtud valamit, azonnal szól nekem. Sipirc!”

(Bereményi Géza: Eldorádó)

A sikeres vállalkozás a bizalom infrastruktúráján alapszik

A gazdaságot vevők, szállítók, együttműködő szereplők együttműködéseinek sűrű hálózata tartja mozgásban. Az értékkeremtés nem magányos folyamat. Akkor működik, ha az emberek olyan dolgokat adnak egymásnak, melyek többet érnek annak, aki kapja, mint annak, aki adja. Persze minél nagyobb értéket hoz létre egy csere, annál nagyobb a kár, amit partnerünk okozhat. Ezért a gazdaság működésének kulcsa az együttműködő felek közötti bizalom, illetve azok az írott és íratlan közösségi szabályok, amelyek megteremtik ennek a bizalomnak az alapjait – a bizalom infrastruktúráját. Ennek hiányosságai nagyban akadályozzák a vállalkozás szabadságának kiteljesedését.

Ha könnyen meg lehet győződni a lehetséges partner megbízhatóságáról, gyors és egyszerű a megállapodás, és a szerződésszegők nagy valószínűséggel elnyerik büntetésüket, akkor a bizalom infrastruktúrája jól működik. Ha nehéz ellenőrizni valakinek a megbízhatóságát, a megállapodás lassú és költséges, vagy könnyű kibújni a vállalt kötelezettségek alól. Ilyenkor az együttműködéshez szükséges bizalom megteremtése nehézkes, a bizalom infrastruktúrája dőcög.

A technológia, a képzettség, a beruházások és a megtakarítások mind egyéni döntések és erőfeszítések eredményei; alakulásukat az határozza meg, hogy a gazdaság szereplői milyen lehetőségeket látnak maguk előtt, mennyire akarják azokat megragadni. Ha a közösség játékszabályai megkönnyítik a kölcsönösen előnyös együttműködéseket, mindenki lelkesen keresi a lehetőségeket és a partnereket, hogy közelebb jusson céljai megvalósításához. A gazdaságban ez élénk kereskedelmet, gyakori újításokat, kifinomult termékeket, szofisztikált munkamegosztást jelent. Tömören: egy gazdaság prosperitását a bizalom infrastruktúrájának működése határozza meg.

A bizalom infrastruktúrája jóval többet jelent annál, mint hogy a szerződést bírósági úton ki lehet kényszeríteni. Van, amikor azért bízhatunk meg valakiben, mert tudjuk: ha rosszul teljesít, többször nem rendelünk tőle. Máskor az a garancia, hogy a szerződésszegő elveszti a reputációját és üzleti lehetőségeit. Sokszor a személyes barátság értékes, és ennek elvesztését kockáztatná a rosszul teljesítő fél.

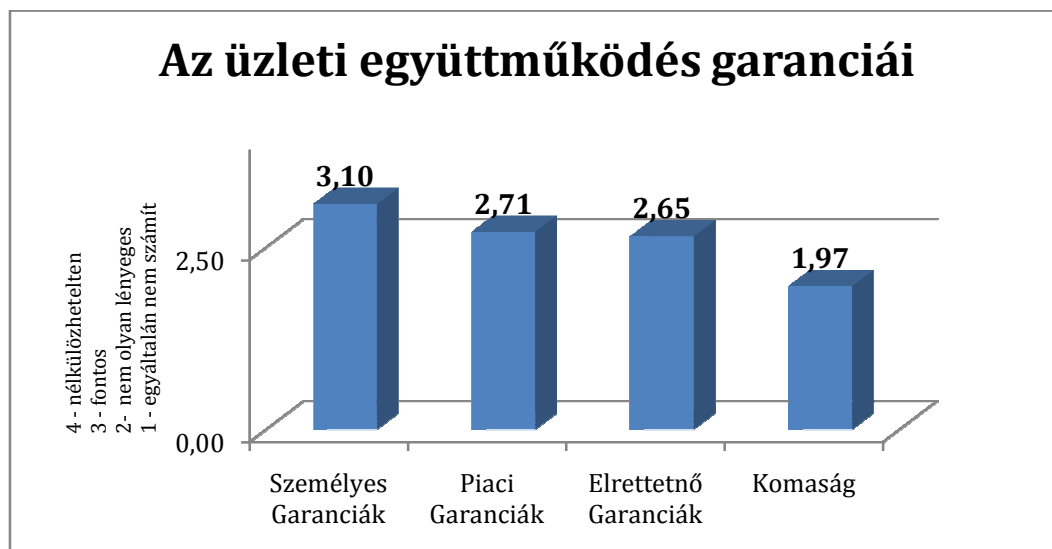
A vállalkozás szabadságának kiteljesedése akkor lehetséges, ha a bizalom infrastruktúrája jól működik. Ez támogató értékrendet, intézményeket feltételez. Az előző fejezetben láthattuk, hogy a kádári örökség, a rendszerváltás frusztrációi és az elittel való elégedetlenség miatt a magyar társadalom jövőbe vetett hite és általános bizalmi szintje alacsony, ám a szorgalom és a tisztességes érvényesülés komoly megbecsülésnek örvend – azaz ha sajog is a szívünk, de a helyén van. A következő fejezetben bemutatjuk, hogy a bizalom infrastruktúrájának hiányosságai nagyban akadályozzák a vállalkozás szabadságának kiteljesedését. Az üzleti együttműködések

alapja a tapasztalatra épülő személyes bizalom. A piac fegyelmező ereje gyenge, a vállalkozók nem bíznak az állami intézményekben: az számít, ki kit ismer, ki kiben bíz meg.

Az üzleti együttműködés legfőbb garanciája a személyes tapasztalatra épülő bizalom

A vállalkozások közötti együttműködés alapja a kölcsönös személyes bizalom, mert a vállalkozók gyengének tartják a szerződészegők elleni fellépés eszközeit. Az együttműködésből származó haszon megosztásakor jelentős a teljesítménytől független alkupozíció. A személyes tapasztalatok nemcsak az üzletmenet biztonságát teremtik meg, hanem eligazítást is adnak abban, kinek hol a helye a közös üzlet hozamának elosztásakor. Erős jelei vannak, hogy az üzleti sikerhez nem mindig elég a szorgalom, a kreativitás és a tisztesség: szükség van a bevételi lehetőségeket védő, szélesítő erő felmutatására is.

A vállalkozások közötti együttműködés legfőbb biztosítéka a személyes tapasztalat és az erre épülő megbecsülés. Kevésbé fontosak azon biztosítékok, amelyeket két, egymást nem ismerő piaci szereplő alkalmazhat, mint például a szerződéses kikötések vagy a piaci ismertség. Hasonlóan fontosnak, de a személyes viszonyhoz képest kisebb jelentőséggel bírnak azok az eszközök, melyek a tisztességtelen üzleti magatartást tanúsító szereplők kirekesztésére, lejáratására épülnek. A magánéletbeli kapcsolatok a magyar vállalkozók szerint nem számítanak: a rokonság, komaság nem tesz egy üzletfelet megbízhatóbbá.

Forrás: Jelentés a magyarországi kapitalizmus állapotáról – 2008.

A tapasztalatra, személyes ismeretre épülő kapcsolatok hálózatai olyan közegben működnek, ahol az ismeretleneket, az államot megbízhatatlannak tartják a vállalkozók. A vállalkozások közötti bizalmi viszonyok szerepe más országokban is jelentős. Gazdaságunk működésének arcoss jellegét hangsúlyozza azonban, hogy mindez az általános bizalom rendkívül alacsony szintjével és az állami, piaci intézmények gyenge reputációjával párosul.

A haszon elosztásában az erő orientál

Magyarországon az üzleti siker nem csak a teljesítményre épül: az értékteremtő képességtől független hatalmi tényezők is befolyásolják. A vállalkozók szerint az üzleti siker tényezője, hogy hatalmi pozícióra tegyenek szert (illetve ellensúlyozzák hátrányukat). Ennek módja sokféle lehet: politikai kapcsolatok kiépítése, domináns piaci pozíció megszerzése, a nem jól teljesítő partnerek elleni fenyegetési potenciál létrehozása.

Hazánkban jelenleg kifizetődő üzleti magatartás, hogy az értékteremtő képesség helyett vagy mellett a hozam elosztásakor fontos pozíciók kiépítésére fordítson figyelmet egy vállalkozás. Ennek káros következményei jelentősek lehetnek. Ezt a járadékvadászat elmélete fejt ki részletesen, de a lényeg nagyon egyszerű: ha érdemesebb alkudni, mint dolgozni, kevesebből vitatkozunk többet.

Összességében elmondhatjuk, hogy az elsősorban személyes garanciákra épülő bizalmi infrastruktúra működőképesnek látszik. A kemény, erőfitogtató alkuk és a megállapodások bizalomra épülő betartása jellemzi gazdaságunkat: a bizalom mozgat, az erő orientál.

A vállalkozók nem hisznek a szerződések állami garanciáiban

A vállalkozások nagyon kritikusan gondolkoznak az üzletmenet gördülékenységét biztosító állami tevékenységekről. Tízből hét vállalkozó gondolja igaznak vagy inkább igaznak azt, hogy nem érdemes bírósághoz fordulni; tízből nyolc ért egyet azzal, hogy a hatóságok nem a szabályok betartatásáért, hanem a minél magasabb büntetési összegek behajtásáért dolgoznak.

A magyar bíróságok működése meglepően jónak tűnik nemzetközi összehasonlításban, főleg a hazai vállalkozók véleményével összevetve: a Doing Business adatai szerint a magyar bíróságok jól működnek. Nemzetközi összehasonlításban a bírósági eljárások bonyolultsága alapján 42-ek, időigénye alapján 46-ak, költségigénye alapján csak 10-ek vagyunk. Eközben a vállalkozók a bíróság lassúságára panaszkodnak. Ez az ellentmondás annak a következménye, hogy a nemzetközi összehasonlítás egy olyan esetet elemez, mely eltér a hazai vállalkozók tipikus jogvitáitól.

Cégvezetőink nemzetközi megítélése rossz, és romlik

Magyarországon a menedzsert tartják a gazdaság vezérfigurájának; az üzletmenet alapja a cégvezetők, vállalkozók közötti személyes bizalom. Az összképet azonban komorrá teszi, hogy menedzsereink felkészültségük, hozzáállásuk alapján a nemzetközi rangsor egyre alacsonyabb fokán találhatók.

A Világgazdasági Fórum vállalatvezetői felmérése szerint a vállalatvezetők teljesítményének megítélése rosszabb, mint az ország versenyképessége: a magyar gazdaság irányítói nem hajlandók a döntések delegálására, külföldi cégek kezében hagyják termékeik kereskedelmét, nem fogyasztóorientáltak, nem fordítanak figyelmet alkalmazottaik képzésére, és nem viselkednek etikusan partnereikkel.

A vállalkozók, menedzserek negatív megítélésének egyik oka az lehet, hogy a megbízható üzleti partnerek megtalálásának és a szerződések betartatásának a súlya kívülről láthatatlan. A jól működő piaci és állami intézmények híján a cégvezetők

feladata a partnerek megválogatása, a megállapodások betartását biztosító informális kapcsolatok kiépítése, fenntartása.

Ám ahogy a telefonkönyv válik az üzleti modell egyik legfontosabb elemévé, úgy szorulnak háttérbe a hatékony vállalati működés klasszikus elemei. Az informális kapcsolatok szerepének növekedésével a külső tulajdonosok és a hitelezők egyre nehezebben ellenőrizhetik a vállalat tevékenységét. A személyes bizalom és az alkupozíció felértékelődésével a termelés hatékonysága, az innováció, a hatékony személyzeti politika súlya egyre hátrébb szorul a cég eredményességében. A nemzetközi adatok arra utalnak, hogy hazánkban ez a folyamat az utóbbi időben felgyorsulóban van.

Persze azt sem lehet kizárni, hogy az utóbbi évek általános rossz hangulata befolyásolja a menedzserek megítélését. Jobb azonban komolyan venni az intő jeleket: ha csak a hozzánk közel állókban bízunk, minden klubban az egymást jónak tartó arcok szidnak mindenkit, aki nem velük jár össze. Ettől nemcsak az imázsra esik folt, hanem egyre inkább beszűkülnek az együttműködés lehetőségei is, az értékteremtés motivációja is egyre jobban csökken.

Erős intézmények híján a személyes tapasztalatra épül a bizalom infrastruktúrája

A magyar gazdaság bizalmi infrastruktúrájának alappillére a személyes üzleti kapcsolatok rendszere. A korábbi jó tapasztalat, illetve az ismerősök ajánlása a legerősebb garancia arra, hogy egy partner betartja a megállapodásban foglaltakat. Kapitalizmusunk arcos kapitalizmus. Arcos, mert az üzlet garanciája az, hogy az érintettek ismerik egymást, vagy valaki bemutatta őket egymásnak. Kapitalizmus, mert az üzlet az elsőrendű. Nem számít a rokonság, barátság, nem elsődleges biztosíték a rosszul teljesítővel szembeni zsarolási potenciál.

A személyes kapcsolatok felértékelődésének egyik fő oka, hogy az állami és a piaci intézmények csak részben kínálnak megfelelő garanciákat a vállalkozások közötti megállapodások betartásának biztosításához. A cégszavak, mérlegek nem adnak támpontot a potenciális partnerek megbízhatóságának megítéléséhez. A jogi retorziók nem rettentenek el a szerződések megsértésétől, a szerződésszegésből származó kárt bíróság, végelszámolás útján szinte lehetetlen megtéríteni. Az intézményi garanciák hiányosságai miatt a piacon vásárolható biztosítékok (biztosítás, bankgarancia) alkalmazása sokszor drága. A piacon – a megállapodásokat kikényszerítő megfelelő intézmények híján – a reputáció megtartása és megbecsülése tölt be komoly szerepet az üzleti bizalom megteremtésében.

Gazdaságunk arcélére árnyékot vet, hogy a vállalkozások sikerét a teljesítmény mellett az üzleti alkuk során felmutatott erő is jelentősen befolyásolja: nem elég az értékteremtő képesség, a pozíciókat is meg kell tudni védeni. A vállalkozók személyes hitelükkel, arcukkal pótolják az intézményrendszer hiányosságait. Erős piaci garanciák, állami szerződéskikényszerítés híján a gazdaság főszereplőinek hírnevére, telefonkönyvére épül a bizalom infrastruktúrája Magyarországon.

Vállalkozóinkat és menedzsereinket nagyrészt az intézményrendszer hiányosságai teszik bizalmatlanná és kevésbé. Egy vállalkozás irányítójának az adott szava, hitele és helyes ítélőképessége a fő üzleti ereje. Munkájának sikere sokkal inkább múlik ezeken,

mint a technológia ismeretén, a fejlesztési lehetőségek megragadásán, a jó humánpolitikán vagy a fogyasztói elismertségen.

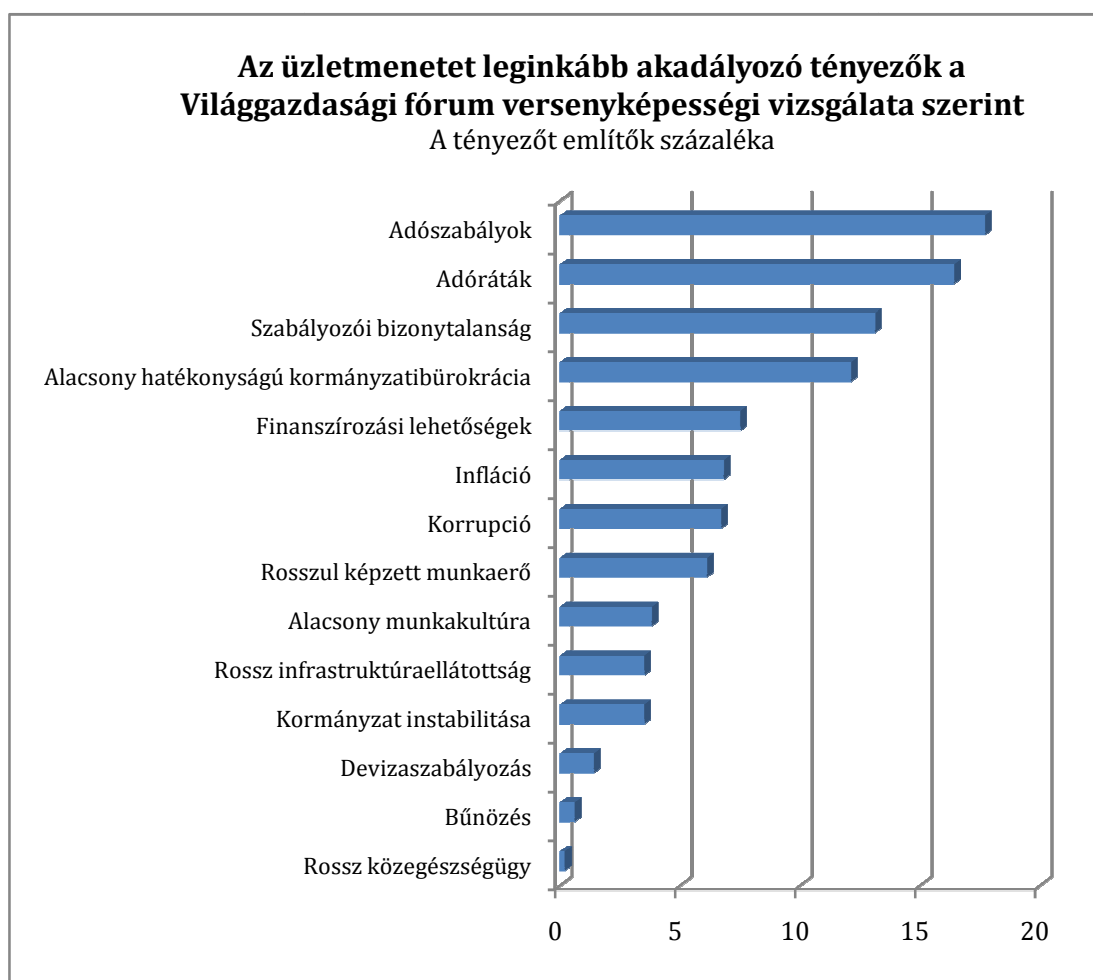
Nem csak a gazdasági szereplők rossz megítélése az egyetlen káros következménye annak, hogy a bizalom infrastruktúrájában a piaci és állami intézmények szerepe kicsi. A személyes ismeretség elsőrendősége miatt kockázatos és drága az ismeretlenekkel való üzleti együttműködés, azaz nem jön létre sok kölcsönösen előnyös együttműködés. A szerződés személytelen garanciáinak gyengesége miatt a bonyolult, sokszereplős ügyletek megszervezése komoly akadályokba ütközik, ezért sok ilyen lehetőség marad megvalósítatlan. Megfelelő biztosítékok híján a hitelezők, befektetők legfontosabb szempontja nem az, hogy egy üzleti terv milyen hozammal kecsegtet, hanem az, hogy mi garantálja, hogy az ötletgazda nem tűnik el a pénzükkel. A személytelen bizalom alacsony volta miatt egy vállalkozónak vagy menedzsernek megéri kapcsolatait bővítésére és mélyítésére fordítani idejét a vállalkozás hatékonyabbá tétele, új termékek kidolgozása helyett. Hosszan folytathatnánk a sort: egy arcos kapitalizmusban az érdekérvényesítés sem intézményesített, kívülről nehéz bejutni a zárt körökbe, az üzleti folyamatok természetüknél fogva nem átláthatóak.

AZ ÁLLAM KOCKÁZATFORRÁS

Az állammal együttműködni kockázatos

A vállalkozók a sikeres működés legfőbb akadályának a magyar államot tartják, mely velük szemben ellenségesen viselkedik és hozza meg szabályait. Ezt az állapotot feltehetően egyaránt éltetik a rendszerváltoztatás előttről továbböröklődő vállalkozói és bürokrata beidegződések. A felmérések szerint a vállalkozók az államhoz kapcsolódó üzleti feltételekről vannak a legrosszabb véleménnyel.

A Világgazdasági Fórum 2008-as Versenyképességi jelentése szerint az üzleti tevékenységet leginkább akadályozó tényezők mind az állam működéséhez kapcsolódnak. Ezek a következők: a bonyolult adószabályok, a magas adókulcsok, az állandó szabályozói bizonytalanság és az alacsony hatékonyságú állami ügyintézés.

Forrás: World Economic Forum – Global Competitiveness Report 2008-09.

Magyarország a kelet-közép-európai térség országainak csoportjából is „kiemelkedik” a magas adóterhelés és az adózási adminisztráció nehézsége tekintetében. Különösen ez utóbbival kapcsolatban romlottak 2005 és 2009 között a magyarországi vélekedések, s így 2009-re az ország – a vállalkozások véleménye szerint – a vállalkozásokat magas

adóterhelés mellett bonyolult adószabályokkal is leginkább „büntető” országgá vált a régióban, Románia után.

Az adózási adminisztráció vállalkozások működését akadályozó jelentőségének alakulása néhány országban, 2005-2009

	Adózási adminisztráció			Adóterhek		
	2005	2009	Változás 2009- 2005	2005	2009	Változás 2009- 2005
Lengyelország	48	43	-5	57	63	6
Románia	47	59	11	46	67	21
Szerbia	35	29	-6	46	43	-3
Csehország	56	43	-13	60	55	-5
Magyarország	33	55	22	55	65	10
Szlovákia	17	32	15	22	46	24
Szlovénia	33	20	-13	31	43	12
Bulgária	26	35	10	34	42	8
Horvátország	11	46	34	30	51	21

Forrás: BEEPS adatfelvételek

A magyarországi vállalkozók „üzenete” így az, hogy a növekedés akadályainak lebontásához csökkenteni kell az állami elvonások mértékét, egyszerűsíteni és kiszámíthatóbbá kell tenni a gazdasági tevékenységek szabályozását.

A szabályozási költségek egyre többet visznek el a vállalkozás nyereségéből

A magyar állami szabályozás költsége magas és növekvő. Bár az első részletes szabályozási költségbecslés csak most készül Magyarországon, a vállalkozók, a lakosság és a kormányzat között konszenzus van a tekintetben, hogy ezek a költségek túl magasak. A Gazdasági Minisztérium 2007 decemberében a nemzeti össztermék 4,5-6,7%-ra becsülte az állami adminisztrációs terheket. A kormányzat próbált az elmúlt évben eredményeket felmutatni a Világbank Doing Business felmérése által vizsgált területeken. 2008-ban elsősorban a cégalapítás tekintetében javított jelentősen a vállalkozások terhein, de a vállalkozások mindennapi működéséhez kapcsolódó adminisztrációs terhek lényegében nem javultak. A vizsgálat szerint Magyarország a 41. a felmérésben szereplő 181 országból. A Világbank felmérése szerint a gazdaság működésének állami garanciáival kapcsolatos legfőbb problémák (a későbbiekben részletesebben vizsgált adórendszer mellett) a következők:

- a kisebbségi tulajdon védelmének hiánya,
- az ingatlan-adásvétel jelentős adminisztrációs költsége,
- a felszámolás során kielégítetlenül maradó tartozások magas szintje.

A Világbank 1996 óta készít felméréseket a kormányzás minőségéről. A nemzetközi intézmény által a szegénység csökkentése érdekében kitűzött célok fontos részét képezi a kormányzati hatékonyság növelése és a korrupció ellenes határozott fellépés. A Worldwide Governance Indikátor alapvetően hat területet mér: az elszámoltathatóságot, a politikai stabilitást, a kormányzati hatékonyságot, a szabályozás minőségét, a jogbiztonságot, valamint a korrupció elleni küzdelmet. A mért hat területből öt esetben hazánk egyértelműen visszaesett. Egyedül a szabályozás minősége területen sikerült javulást felmutatnunk.

A Világbank Doing Business éves jelentése az egyes országok szabályozó rendszerét értékeli abból a szempontból, hogy mennyire segítik, illetve hátráltatják az üzleti élet működését. A felmérésben több mint 180 ország vesz részt, s 10 tényezőt (vállalkozásindítás, engedélyezés, foglalkoztatás, tulajdon nyilvántartása, hitelhez való hozzáférés, befektetők védelme, adózás, külkereskedelem, szerződéskikényszerítés, valamint vállalkozások megszüntetése) mér. A felmérés alapján Magyarország 2005-ben a 60., 2006-ban a 66. helyet, 2007-ben az 50., 2008-ban pedig a 45. helyet foglalta el a rangsorban. A 2008-as jelentés három területet – cégalapítás, tulajdonjog-nyilvántartás, vállalkozások megszüntetése – azonosít, melyen jelentős előrelépés tapasztalható. 2008-ban, csupán az adózás mutatói romlottak. A cégalapítás területén a javulás az új társasági törvény intézkedéseinek tudható be, mely alapján a cégalapítás ideje 38 nappal 16 napra csökkent le. A tulajdonjog-nyilvántartás esetében kiemelendő, hogy a földhivatali bejegyzés ideje 78 nappal 63 napra esett vissza. Az al csoportokat tekintve 2008-ban hazánk a legnagyobb mértékű javulást az engedélyezési eljárások területén érte el, ahol az előző évi 143. helyről a 87. helyre került.

A mutatók közül a legrosszabb továbbra is az adórendszer, melynek értékelése – a magyar adórendszer adminisztrációs terhei (egy vállalkozás tisztességes adóbevallásához szükséges időt mérve) olyan nagyok, hogy az EU, az OECD és a Balkán országai közül csak Bulgáriában, Csehországban, Lengyelországban és Montenegróban kell több időt adóbevallással foglalkozni.

A versenyképességi jelentések és a Világbank felmérései alapján megállapítható: Magyarország versenyképessége általában véve romlott. Hazánk csupán a vállalkozások működési környezete kategóriában könyvelhet el jelentősebb javulást.

Az adó adminisztrációs költségei magasak, különösen a kis cégek esetében

A Világgazdasági Fórum felmérésének van egy olyan mutatója, amelynél 2008-ban Magyarország az állami szabályozás adminisztrációjánál is rosszabb értéket ért el: az adózás foglalkoztatásra és beruházásra gyakorolt hatása szempontjából a 133. helyen végeztünk a vizsgált 134 országból; egyedül Brazíliát sikerült megelőznünk. Figyelembe véve, hogy az adókulcsok tekintetében a tiszteletre méltó 103. helyen végzett az ország, az utolsó előtt hely nem csupán az adókulcsok mértékére, hanem az adórendszer működéséhez kötődő költségek nagyságára is rámutat.

A magyar adórendszer működésének adminisztratív költségei a kisvállalkozásokat sújtják elsősorban, versenyhátrányba hozva őket a nagyobb cégekkel szemben. Az adózás adminisztrációja még a nagyobb cégeknél is eléri az éves nettó árbevétel 1%-át, de a kisvállalkozások alsó kategóriájában 10% körüli becsléseket kaptunk. Ennek nagy része nem a könyvelőknek kifizetett összegből, hanem elsősorban az adórendszer teljesítésével (kisebb cégeknél nagyrészt a vezető által) eltöltött idő magas arányából adódik.

A Világbank Doing Business felmérése, az általuk vizsgált középállamati típusban évi 330 órára becsülte az adózással kapcsolatos időigényt – feltéve, hogy a szabályok ismertek, így megismerésükre nem szükséges külön időt fordítani. Ez alapján Magyarországon a felmérésben részt vevő 181 ország 131. legidőigényesebb adórendszere működik. Valószínű azonban, hogy a felmérés feltételezései a valóságnál lényegesen kedvezőbb képet festettek hazánk adórendszeréről, mivel a magyar adórendszer egyik legfőbb problémája a kiszámíthatatlanság, a szabályok

kidolgozatlansága, átgondolatlansága. 2006 óta vált gyakorlattá az a korábban csak kivételesen előforduló jelenség, hogy az adórendszer szabályait nem csak évente egyszer, januárban, de év közben és akár többször is módosítják.

A vállalkozók az adórendszer szabályainak egy jelentős körét életszerűtlennek tartják, betartásuk a normál üzletmenet mellett jelentős többletköltségeket igényel. A könyvelők szerint több szabály ellentmond egymásnak, ezért azok maradéktalan betartása lehetetlen. Interjúalanyaink szerint az utóbbi időkben már az APEH munkatársai sem tudják megfelelő sebességgel követni a változó szabályokat: ma már egy gyakorló könyvelő sokszor az átlagos APEH-dolgozónál jobban eligazodik az adórendszer szabályaiban. Az adminisztratív költségek azonban csak az egyik, nem is feltétlenül a nagyobbik költséget jelentik a magyar adórendszer működésének.

Az írott adószabályok életszerűtlensége az adózókkal folytatott háború következménye

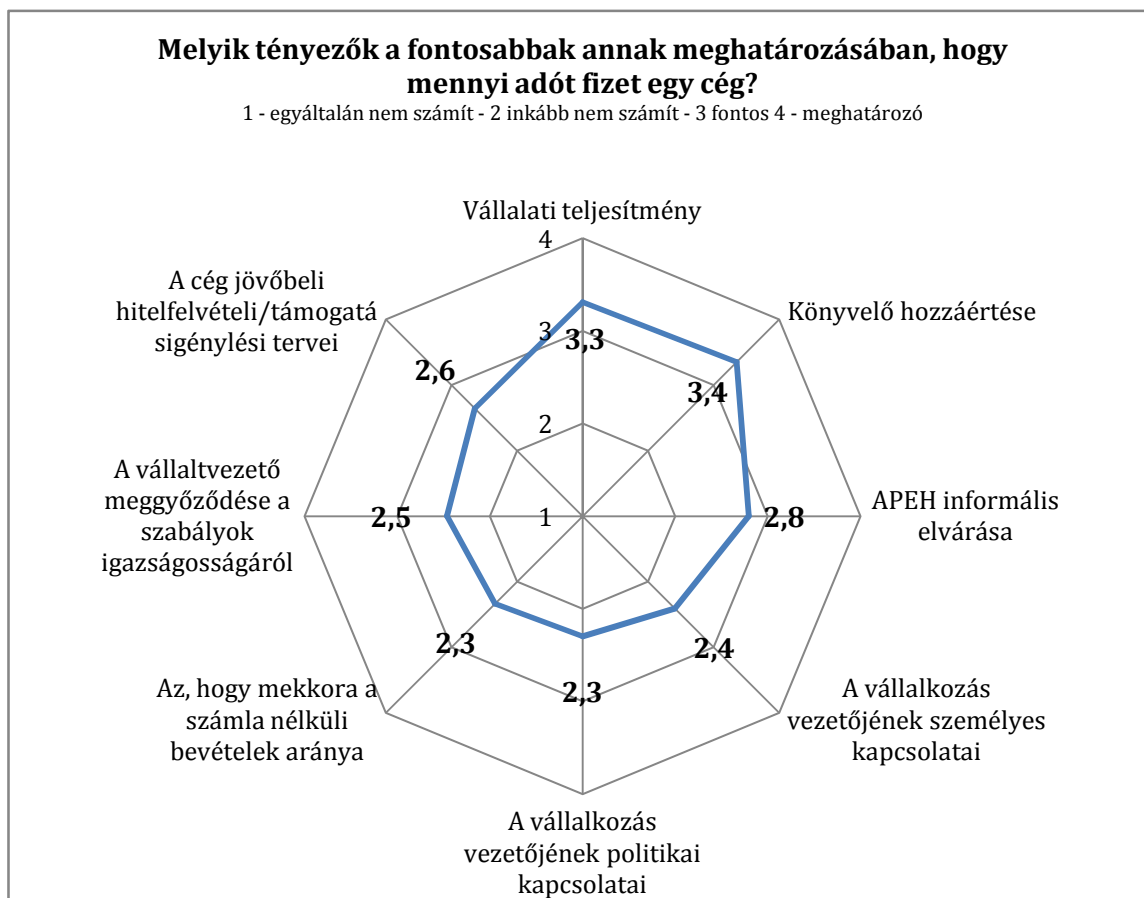
Az adózás szempontjából a magyar vállalatok nem fekete és fehér cégekre tagozódnak: a vállalkozások a szürke legkülönbözőbb árnyalatait képviselik. A vállalatméret nem az adóelkerülésben való érintettséget, sokkal inkább annak technikáját befolyásolja. A nagyobb cégek egyszerűen „kiszereződik” alvállalkozóikra az adóoptimalizálás feladatait. Az adóelkerülés kiterjedtségét jól mutatja, hogy az MNB elemzőinek eredményei szerint a minimálbéren bejelentett foglalkoztatottak 60%-a feltehetően nem minimálbérért dolgozik.

Az adórendszerhez kapcsolódó szabályok többsége nem a beszédhez, hanem az adóval kapcsolatos adminisztrációhoz kötődik. A munkánk során megkérdezett könyvelők mindegyike a cégek legalább 80%-ánál valószínűsítette az adószabályok valamilyen fokú megsértését, de a többség 90% feletti értéket becsült. Véleményük szerint az adóelkerülés is mindennapos a magyar vállalkozásoknál, legfeljebb annak mértéke lehet kérdéses. A vállalkozások 2/3-a gondolja úgy, hogy az adózás alól kibújni nem bűn, hanem kényszer a vállalkozásoknak.

Joggal merül fel a kérdés, hogy az adózás körüli ilyen mértékű normaszegés hogyan lehetséges. Nyilvánvaló, hogy az állami bevételek tervezésekor, az adórendszer évenkénti igazításakor a bázisszemlélet folytán eleve kalkulálnak a fenti adóelkerülési mértékekkel. Ugyanakkor több jel mutat arra, hogy az állam sem tekinti mérvadónak az adórendszer terén saját maga által megalkotott szabályokat. Az adóhatóság gyakran formális és informális csatornákon határozza meg az elvárt adó szintjét. Ez mutatja legtisztábban, hogy az adószabályok igazi szerepe a nem hivatalos elvárások kikényszerítése. Aki nem fizeti be a könyvelők, állásfoglalások által közvetített nagyságú adót, az számíthat a betarthatatlanul bonyolult szabályok betartásának ellenőrzésére. Így adórendszerünket nem átlátható szabályok igazgatják. Az adó összegét nem nyilvánosan működő politikai testületek vagy egyértelműen meghatározott előírásokat követő hivatalok határozzák meg. Az elvárásokat nem a nyilvánosságot és a felelősséget vállaló szereplők közvetítik. Az előírások életszerűtlensége a rendszer szerves részévé vált: ha könnyű lenne betartani a szabályokat, az informális adókiivetés nem működhetne.

A rendszer arra ösztönzi az adóhatóságban dolgozókat és a vállalkozásokat, hogy az adórendszer valós logikáját elfedő előírásoknak megfelelően „papírozzák le” a gazdaság működését. Jól mutatja az írott és a valós adózási szabályok eltérését, hogy a megkérdezett vállalkozók a könyvelő hozzáértését tartották mindennél fontosabbnak a

tekintetben, hogy egy vállalkozás mennyi adót fizet. A vállalat teljesítménye csak a második legfontosabb tényező. Eredményeink szerint az APEH informális elvárásai a harmadik legnagyobb súlyú meghatározói az adó nagyságának.

Forrás: saját kérdőíves felmérés

Az adórendszer „informális elvárások mindenkinek – formális szabályok az elvárásokat nem teljesítőknél” logikájának költségei nem merülnek ki a bonyolult adóadminisztrációban. Mindez szinte lehetetlenné teszi, hogy egy vállalkozás üzleti dokumentációja külső befektető vagy hitelező számára átlátható legyen. A gazdaság egészét jellemző „trükkök százai”, a vállalkozásokhoz kapcsolódó adatok megbízhatatlansága jelentősen megdrágítja a tulajdonosi és menedzseri szerepek szétválasztását is. A könyvelés valóságosságát előírásaként kezelő kockázati tőkealapok kezelőivel folytatott interjúink szerint a tulajdonostól megvett cégeknél a könyvelési rugalmasságok megszüntetése a költségek 20%-os megugráásával szokott járni. Vállalati interjúalanyaink is arról számolnak be, hogy minden szabályt maradéktalanul betartva 15-20 százalékkal magasabb áron tudják vagy tudnák fedezni költségeiket.

Mindez jelentősen megnehezíti a vállalkozások fejlődését. Komoly fedezet nélkül csak a bizalmi ügyfelek juthatnak banki hitelhez. Emiatt olyan ágazatokban, ahol a kölcsönből végrehajtott fejlesztés nem jelzálogosítható, csak a vállalkozás birtokában lévő fedezet megléte esetén lehet forráshoz jutni. Egy vállalkozásba új tulajdonos a cég vezetésének teljes átvétele nélkül csak két esetben száll be: ha megéri a működés kitisztításának tetemes költsége, vagy ha valamiért bízhat benne, hogy kívülről át tudja látni a cég állam elől eltitkolt, valós eredményeit. Mindezek alapján a magyar vállalkozások fejlődésének egyik legfőbb gátja az adórendszer működése.

Ez az adórendszer nem a miénk

Ma a vállalkozók a magyar adórendszerhez, és sok tekintetben az állam egészéhez is úgy viszonyulnak, mintha az egy idegen hatalom által az országra erőltetett szabályrendszer lenne. Az adórendszer elfogadottsága azért ennyire alacsony, mert a vállalkozók szerint az adórendszer igazságtalan, káros, és a költségvetés még a beszedett adóforintokat is rosszul használja fel. Tíz vállalkozóból kilenc ért egyet azzal, hogy az adórendszer „bünteti” azokat, akik tisztességesen szeretnének vállalkozni.

Az adórendszer kifejlesztése évek óta halogatott gazdaságpolitikai célkitűzés. Az elmúlt években a kormányzat leginkább a fenyegetés eszközével próbált hozzájárulni ehhez, a könyvelői vélemények szerint azonban a verbális elrettentés hatásfoka annak állandósításával jelentősen csökkent. A szigor fokozása a rendszer logikájából következően zsákutca. A látszólag életszerűtlen szabályok igazi funkciója az elvárt adóbevételek befizetésének kikényszerítése, a felkészült könyvelőkkel rendelkező, offshore konstrukciókat felvonultató vállalkozásokkal szembeni állami alkupozási fenntartása.

A szakértői vélemények nem egységesek abban a kérdésben, hogy az adórendszer átalakításával, radikális egyszerűsítésével javítható-e az adózási fegyelem. A vállalkozók és könyvelők jelentős része szerint a kialakult adózási gyakorlat már annyira „vérükké” vált a gazdaság szereplőinek, hogy attól eltéríteni őket csak nagyon hosszú távon és komoly költségekkel lehetséges. Megítélésünk szerint azonban a folyamatok átláthatóvá tétele akkor is jelentős nyereséget hozna a magyar gazdaság számára, ha ettől az állami adóbevételek ugrásszerű növekedése rövid távon esetleg nem következne be. Ehhez olyan adórendszer kialakítására van szükség, amelyben az írott szabályok betarthatóak és az adózónak nem érdeke bevallásaiban eltérni a gazdasági folyamatok valóságos bemutatásától. Ezért tartjuk az adórendszer előremutató elemének az egyszerűsített vállalkozói adót (eva). Ez az adó tulajdonképpen nem csinál mást, mint legalizálja azt a tényleges adókulcsot, amelyet különben a cégek jelentős része csak komoly trükkökkel tudott elérni.

Az állammal való elégedetlenség lényegesen túlmutat a fent bemutatott adórendszer kérdésein. A vállalkozások véleménye ugyancsak lesújtó a szabályozó hatóságokról, az állami források felhasználásáról, a közszereplők részrehajlásáról és a bíróságok működéséről. Az egyetlen olyan terület, ahol az államot nem látják működésképtelennek, az az illegális munkavállalás elleni fellépés. Ez arra utal, hogy az állam elrettentő erejét még félik valamennyire a vállalkozók. Csak a hasznát nem látják.

TÚLÉLJÜK A VÁLSÁGOT

A visszaesés 1993 óta nem látott mértékű

A világméretű válság 2008 őszén érte el Magyarországot. Várható hatását eleinte az egész ország alulbecsülte, ám néhány hét alatt a „nem gyűrűzik be” hozzáállástól az „űzött antilop” képéig, majd az IMF-hitelig jutottunk. A visszaesés oly mértékű, hogy hozzá fogható a tervgazdaság összeomlását követő időszak, pontosabban 1993 óta nem volt Magyarországon. A 2009-ben a nemzeti össztermék 6,9 %-kal csökkent, s az ország megtanulta: a legbiztosabbnak hitt állások is elveszhetnek, a legbiztonságosabbnak hitt befektetések is elveszíthetik értékük nagy részét.

A válság következtében megdráguló hiteleket nemcsak azok érzik meg, akiknek a költségvetését felborítják a törlesztés terhei, hanem azok is, akiknek a tervei válnak megvalósíthatatlanná. Hogyan reagálnak a vállalkozók, a családok, a közintézmények a hirtelen nehézségekre, hogyan igazítják működési rutinjaikat a megváltozó körülményekhez? A változások következtében nőni fog-e a vállalkozás szabadsága, vagy szűkülni fog a kölcsönösen előnyös együttműködések tere? Sok mindent már látunk, s reméljük, hosszabb távon nyerhetünk is valamit: a vállalkozók, a családok, az állam képesek lesznek tanulni a válságból.

A válságban való helytálláshoz szövetségesek kellenek

A világ sok országában a válságra adott első reakciók közül a több az egyéni felelősségvállalás és a szerződéskötés szabadságának korlátozása irányába mutat, így hazánkban is. Mások a megállapodásokban vállalt felelősség alóli kibúvás lehetőségét kívánják megakadályozni. Mi az utóbbival értünk egyet. A tiltás kikapukat nyit, a sok szabály pedig azok következményeire érzéketlen adminisztrációt eredményez. A felelősség és annak számonkérése teremt tiszta viszonyokat és lehetőséget a jobbra törekvőknek.

A magyarországi vállalkozások szerint a válság túlélésének legfontosabb feltételei a megbízható szövetséges, a hatékony működés, a banki kapcsolat és a megújulási képesség. A vállalkozók egyáltalán nem tartják a megmaradást segítő magatartásnak az ügyfelek becsapását és az állami szabályok kijátszását. Ez arra utal, hogy a vállalkozások értékteremtő képességük és szövetségesi rendszerük erősítésével reagálnak a válságra.

A hitelkínálat szűkül, a kereslet csökken

A válság erőteljesebben érinti a kis- és közepes vállalkozásokat, de egyben lehetőséget is teremt az innovatív vállalatok számára, hogy gyorsabban növekedjenek, és új piacokat szerezhessenek. A késedelmes kifizetések és a pénzügyi fegyelem lazulása tovább rontja azonban a kis- és közepes vállalatok működőtőke-helyzetét. A hitellehetőségek beszűkülése és a feltételek szigorodása lecsökkenti a működőtőke problémák külső finanszírozással történő megoldásának lehetőségét. Ez különösen súlyosan érinti a magyar vállalatokat. A kormányok leggyakrabban a finanszírozási hiány enyhítésén keresztül próbálnak segíteni a kis- és közepes vállalkozásoknak, de vannak példák adócsökkentésekre, állami megrendelések gyorsabb kifizetésére is. A felmérések alapján az innovatív cégeket kevésbé viseli meg a válság, ezért aggasztó,

hogy a magyar cégek az igénybe vett hitelek sokkal kisebb részét fordítják innovációra, mint európai társaik.

A világgpiachoz erősebben kötődő vállalatok (nagyvállalatok, export orientált cégek) már hamarabb, 2008-ban megéreztek a válság hatásait. Ebben az évben a kisvállalkozások eredményességén még nem látszott a válság hatása, ám a középvállalatok likviditási helyzetének romlása már jelezte, hogy a válság le fog gyűrűzni a kisebb, belföldi piacra termelő cégekhez is. 2009-re a gazdaság valóban megtapasztalta a hitelkínálat szűkülését és a kereslet csökkenését. A külföldi tulajdonú vállalatok lényegesen nagyobb likviditási, pénzügyi tartalékokkal rendelkeznek a hazai cégeknél, így a válság túlélésére is nagyobb az esélyük.

A beágyazott, informális cégek közötti kapcsolatokkal jobban ellátott cégek a válság óta jobban ki vannak téve a késedelmes fizetéseknek, és ezt a problémát informális hitelekkel próbálják meg orvosolni. Eközben nincs bizonyíték arra, hogy informális kapcsolati hálójuk megóvná őket a keresletcsökkenéstől vagy a válság egyéb kellemetlen következményeitől. A válság hatására a gazdaságban megnövekedett az informális finanszírozás jelentősége. Azok a cégek, amelyek rendelkeznek bankhitellel, nagyobb valószínűséggel kapnak magánkölcsönt is.

Az alkalmazkodás, a megújulás sokfélesége

A cégek negyede tett vagy tervez valamilyen lépést a válság hatásainak enyhítésére. A legtöbb cég a működési költségek csökkentésével, az olcsóbb beszerzési források keresésével, illetve piacaik bővítésével próbálta ellensúlyozni a válság hatásait. Azok a cégek, amelyek menekülési stratégiát választottak (működési költségek csökkentése, készletek csökkentése, bércsökkentés, elbocsátás, telephely bezárása), átlagosan rosszabb eredményt értek el a többi cégnél. Ugyanakkor igen magas azon cégek aránya, amelyek nem tudatos válságkezelési stratégia részeként, csupán a természetes üzletmenet során meghozott döntésekkel alkalmazkodnak a válság okozta új helyzethez.

A válság több kisvállalkozást ösztönöz arra, hogy nagyobb cégek közvetítése helyett közvetlenül jusson el fogyasztóihoz, így faragva le az értékesítési csatorna költségeit. Azok a cégek, amelyeket hátrányosabban érintett a válság, megpróbáltak új értékesítési csatornák után nézni, és elkezdtek az internetes értékesítést, azonban ez a stratégia nem, vagy csak részben hozta meg a kívánt eredményt. A cégek fizetéseik elhalasztásával is megpróbálták áthidalni a válság okozta likviditási problémáikat.

A válság tehát erőteljesen érezteti a hatását, azonban a vállalkozások – tudatosan vagy ösztönösen – igen változatos módokon alkalmazkodnak az új helyzet jelentette kihívásokhoz. 2010. évi jelentésünkben azzal a kérdéssel foglalkozunk majd, hogy mely stratégiák hozták meg a kívánt eredményt, milyen típusú cégek tudtak a leginkább alkalmazkodni és túlélni, illetve melyek azok a módszerek, amelyek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

JAVASLATUNK: SZÖVETSÉG A VÁLLALKOZÓKKAL

A tisztességes vállalkozás megerősítése a cél

A jó vállalkozáspolitikának célja, hogy a vállalkozások értékteremtő törekvéseit támogassa, valamint hogy a vállalkozások tevékenységét összhangba hozza a közjával. A kormányzatnak, illetve az államapparátus egészének arra kell törekednie, hogy a tisztességes vállalkozás vonzó és megbecsült tevékenység legyen, a mások kárára hasznot kereső tevékenység pedig minél inkább ellehetetlenüljön. Ennek érdekében a vállalkozáspolitikának három fő pillére a vállalkozásbarát államműködés kialakítása, a vállalkozás tisztességének erősítése és az állam és a vállalkozók közti együttműködés kialakítása.

Ne a túlélés eméssze fel az energiát

Egy vállalkozás akkor tud fejlődni, ha képes:

- időről időre jobb termékkel előállni,
- ebből a korábbiaknál többet vagy többért adni,
- termékeit jobb minőségben előállítani,
- az előállítást könnyebben, olcsóbban megszervezni.

A vállalkozás akkor hoz a felhasznált erőforrások értékét meghaladó hasznot, ha minderre képes. Saját „titok” nélkül egy vállalkozás haszna alacsony. A nyereség a piaci igények ismeretében, minőségben, hatékonyságban előjáróknál összpontosul, akik fokozatosan ki is szorítják a piacról azt, aki lemarad. A sikeres vállalkozásnak folyamatos alkalmazkodásra, megújulásra van szüksége. Ha a tisztességtelen üzleti magatartás elleni védekezés, illetve a kiszámíthatatlan és túlbürokratizált állammal való birkózás viszi el az erő nagy részét, akkor a túlélésért folytatott küzdelem emészti fel az energiák nagy részét.

Jelenleg a kormány nem lép fel kellő eréllyel a tisztességtelen haszonszerzés ellen, olykor még bátorítja is azt. A mostani kormányzat a vállalkozót ellenséggként kezeli. Hazánk lemaradásának ez az egyik fő oka: ahol az állam és a vállalkozás egymás ellen küzd, ott gyenge a gazdaság, gyenge az állam, gyenge az ország.

A vállalkozáspolitikának alapja a vállalkozók és az állam szövetsége

A jó vállalkozáspolitikának alapja a vállalkozók és az állam szövetségére épít. Ennek az a lényege, hogy mindenki azzal foglalkozik, amihez ért. A vállalkozók fantáziájukat, bátorságukat, kitartásukat, hitelességüket tisztességesen használva, a kínálkozó lehetőségeket megragadva törekszenek arra, hogy jobbat, jobban és könnyebben csináljanak. Az állam a közjót szolgáló szabályok betartatására és kialakítására koncentrálna, a nemzeti célokat megvalósító összefogás szervezésével foglalkozik.

Miért épp szövetséget kell kötni? Mert a szövetség két önálló, magáról, sorsáról dönteni képes fél között köttetik, vagyis nem alattvalói viszonyt fejez ki, hanem egyenlő jogállású és egymásra utalt felek szerződését. A szövetségekötés a vállalkozások és az állam kapcsolatának új típusa, hisz az eddigiekben a „jól viselkedő”, az állam által diktált szabályokat betartó vagy legalábbis így tevő vállalkozások kaptak támogatást, adókedvezményt vagy éppen ellenőrzési könnyítést. Ma még az állam alattvalóként

tekint a vállalkozóra, olyan alattvalóként, akiről feltételezi, csal, lop, hazudik, azaz az állam által megállapított szabályokat nem tartja be. Ez pedig abból fakad, hogy az állam a közjó egyedüli letéteményesének véli magát. Ebből látszik, hogy a közjó mibenléte nem szerződés, nem szövetségkötés folyamatában kristályosodik ki, hanem különböző, az állam egyes egységeit fogságba ejtő (érdek)csoportok küzdelméből. A szövetségkötés azt is jelenti tehát, hogy közösen újra meghatározzuk a kívánatos közös jövőképet s az ahhoz elvezető utat, eszközöket. A szövetségkötés mindkét fél számára előnyös: a vállalkozók kockázatmentesebb szabályozási környezetet, kiszámíthatóságot kapnak, az állam pedig a közjó előmozdítását.